

EÖRSI LÁSZLÓ

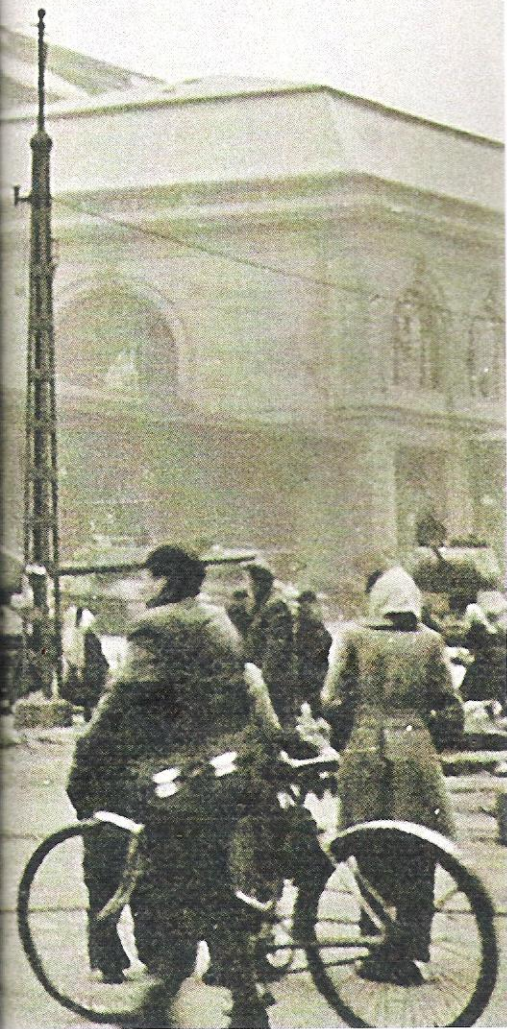
A Baross Köztársaság

EGY FELKELŐCSOPORT 1956 - BAN

A legnagyobb VII. kerületi és a harmadik legnépesebb budapesti csoport a Baross téri volt, amelyet Nickelsburg László műszerész kemény kézzel irányított. Az első napokban „Baross Köztársaságként” tartották a függetlenségüket, majd betagozódtak az egységes nemzetőrségbe. Eből a csoportból kerültek ki legnagyobb számban a Köztársaság téri pártház ostromlói és az ostromot követő leszámolás végrehajtói. November 4-én este, miután a szovjetek szétlőtték a bázisukat, szétszóródva folytatták a harcot még öt napig. Közülük sokan a Péterfy Sándor utcai kórházban a még hetekig tartó politikai ellenállást választották.

A CSOPORT MEGALKULÁSA

A forradalom kitörése utáni első vagy második napon felkelők foglalták el a Baross tér 19. számú épületet, egy szövetkezeti központ székházát. A környékbeli fiatalokon kívül elsősorban a Keleti pályaudvaron megfordulók bizonyultak fontos utánpótlásforrásnak – mindvégig a forradalom idején. A Keleti várótermében, óvóhelyén gyűltek össze a vidékiek,

akik a fővárosban rekedtek, mások meg épp a börtönökből szabadultak, s nem tudtak hazamenni, nem is volt mindnyájuknak lakásuk. A Baross téri felkelők igazoltatták őket, majd szállás, étel, ruha, sőt fegyver ígéretével felkínálták nekik a csatlakozás lehetőségét, amit rendszerint el is fogadtak.

A négytagú főparancsnokság első embere – primus inter pares alapon – a 32 éves Nickelsburg László („Zsidó Laci”) műszerész lett, aki határozott fellépésével, karizmatikus egyéniségevel nagy befolyásra tett szert a felkelők körében. A főparancsnokság tagja volt a 35 éves Pásztor Gyula vassztergályos, aki háborús tapasztalattal rendelkezett, Pásztor Sándor (nem

rokonok), aki könnyebb sérülést szenvedett a 25-i Kossuth Lajos téri sortűzben, valamint a 31 éves Balogh László („Pipó”) csatornatisztító, akit 1951-ben három év börtönbüntetésre ítélték, amiért megvert egy szovjet katonát, aki molesztálta a feleségét.

A csoport megalakulása idején még semmiféle fegyelem nem volt, az épületben teljes fejtelenség uralkodott, a fegyveresek senkire sem hallgattak. Nickelsburg rövid időn belül szigorú fegyelmet teremtett, és ehhez a kellő tekintélyt is kivívta magának. Október 27-től folyamatosan csatlakoztak a csoporthoz a börtönökből, internálótáborokból, rabmunkahelyekről szabadult foglyok, köztük politikaiak. Amikor mintegy 150 főre nőtt a létszám, a vezetés úgy döntött, hogy a hatékonyabb működés érdekében és a kihágások megakadályozására katonai minta szerint formálja át a csoportot: a fegyveresekből három századot alakítanak ki, minden századot három szakaszra, minden szakaszt három rajra osztanak.

A CSOPORT TEVÉKENYSÉGE

A környéken az októberi intervenció idején nem vonultak át a szovjet erők, így a Baross tériek ekkor nem bocsátkoztak harcra velük. A környező utcákban járőröztek, amivel a rendbontást igyekeztek meggátolni. Még a fegyverszünet előtt megakadályozták például a Divatcsarnok pincéjének kifosztását, s a tolvajokat bekísérték. Emellett a környék forgalmasabb csomópontjain a felkelők irányították a forgalmat. Mindvégig működött egy röpcédulázó részlegük is. De legfőbb feladatuknak a környék ellenőrzését tartották. Emiatt több esetben összetűzésbe kerültek a rendőrségi és a honvédségi alakulatokkal, mivel gépjárműveiket megállásra kényszerítették, és az egyenruhásokat lefegyverezték. Nagy igyekezettel próbálták előkeríteni a Rákosi-rendszer vétkeseit, elsősorban az ÁVH-sokat. 40-50 főt sikerült is előállítaniuk, akiket kihallgattak, majd átkísérték a Gyűjtőfogházba, a főkapitányságra vagy a Kilián laktanyába.

Számos visszaemlékező vallomása alapján erősen valószínűsíthető, hogy október 29-én éjjel Nickelsburg kezdeményezésére és utasítására négy férfit lelőttek a Baross téri bázis pincéjében. A főparancsnok megállapította, hogy a két ÁVH-gyanús elfogott és a két fosztogatásan ért felkelő „nemzeti érdekeinknek nem kívánatosak”. Nickelsburgra szinte mindenki úgy emlékezett vissza, mint aki a forradalom nevében szigorú fegyel-

met tartott, és megtorolt bármiféle kihágást. Ez a mentalitás parancsnoktársaitól sem állt távol. *„Akik a zavarosban való balászás sanda szándékával férköztek közénk, akiket a gazdátlan javak fosztogatásán kaptunk, azok számára nem volt bocsánat”* – írta Pásztor Gyula még 34 évvel később is. Önkényeskedésért, lopásért Balogh László sem tartotta túlzásnak a legszigorúbb büntetést.

A Köztársaság téri párház október 30-i ostromában a fegyveres csoportok közül a Baross tériek vettek részt – parancsnokaikkal együtt –, és nem maradtak ki az azt követő önbíráskodásokból sem.

A „BAROSS KÖZTÁRSASÁG”

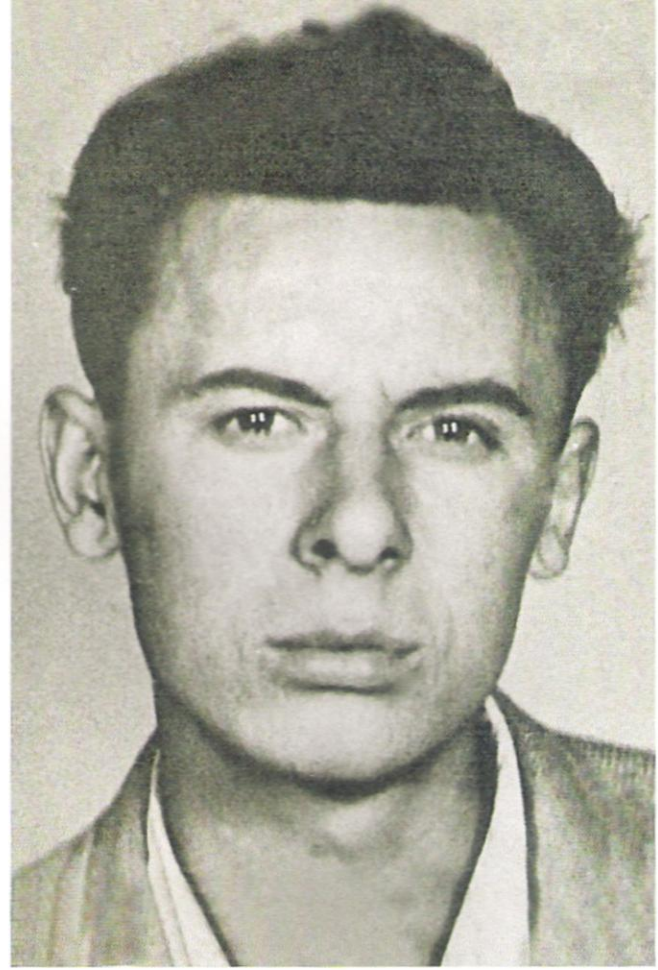
Azt követően, hogy forradalom és szabadságharc október 28–29-én átmeneti győzelmet aratott, a kormány jóváhagyásával, a honvéd-, rendőr- és határőr-alakulatok, valamint a felkelőcsoportok bevonásával megkezdődött a nemzetőrség szervezése. A célkitűzés az volt, hogy az addig szétszórtan, decentralizáltan működő fegyveres erőket az új kormány megalakulásáig központi parancsnokság irányítsa. A nemzetőrség fő feladatát a rend helyreállításában, az ÁVH lefegyverzésében, a provokációk megakadályozásában, a konszolidáció feltételeinek megteremtésében és a harc készség fenntartásában jelelték meg. Célul tűzték ki a nemzetőrségen kívüli, „illegális” fegyveres csoportok lefegyverzését.

A Baross tériek – a harmadik legnépesebb felkelőcsoport – azonban nem vettek részt a nemzetőrség október 31-i alakuló gyűlésén a Kilián laktanyában. Még a VII. kerületi rendőrkapitányság vezetésével sem tudtak megállapodni az együttműködésben. Ekkoriban nem tűrtek el semmilyen központi utasítást. Építgették a saját független „Baross Köztársaságukat”, s éberren őrizték annak „határait”. Emiatt aztán még ebben az időszakban is összeütközésbe kerültek a különböző rendőrségi erőkkel. Amikor előjáróik a tüzszünet megsértésének minősítve tiltakoztak amiatt, hogy a felkelők lefegyverezték beosztottaikat, Nickelsburg kijelentette, hogy ők a rendfenntartást biztosítják, az ő területükre rendőrök ne tegyék be a lábukat.

Ekkoriban Nickelsburg egyedül Dudás Józsefet ismerte el a forradalom vezetőjének. Igyekezett másokat is rávenni arra, hogy támogassák Dudást és programját, tehát ne ismerjék el a Nagy Imre-kormányt, amely *„nem viszi végig a forradalmat”*, s *„nem ké-*

■ Pásztor Gyula

■ Pásztor Sándor

pez reális erőt”, ezért a felkelők november 1-jén a Sportcsarnokba összehívott országos értekezletén megválasztott parancsnoksága majd leváltja a Nagy Imre-kormányt, és megvalósítja a forradalom összes célkitűzését.

A BAROSS TÉRI NEMZETŐRSÉG

Am Nickelsburg meggondolta magát: a Baross tériek ekkorra már 200-250 fős egysége november 1-jén „hivatalosan” nemzetőrre vált. Azt nem tudjuk, hogy a parancsnokság meggyőződésből adta-e fel a „Baross Köztársaság” koncepcióját, avagy a pragmatikus szempontok kerekedtek felül. Ekkortól viszont Nickelsburg már azok közé tartozott, akik a leghevesebben támadták Dudást a különütasságáért.

A csoport katonai tanácsadókkal egészült ki, s a fegyverarzenálja is alaposan kibővült. Ekkor már betartották és másokkal is igyekeztek betartatni a nemzetőrségi szabályokat, amelyek előírták, hogy csak a 18 éven felüliek lehetnek nemzetőrök, a járőröknek szigorúan fenn kell tartaniuk a rendet, a lövöldözőktől, a nemzetőrigazolvánnyal nem rendelkezőktől azonnal el kell venniük a fegyvert.

November 3-án délelőtt a Budapesti Rendőr-főkapitányság épületében tartották meg az Ideiglenes Karhatalmi Bizottság, vagyis a nemzetőrség gyű-

lését, amelyen szinte az összes jelentősebb felkelőcsoport vezetői, így a Baross tériek képviselői is megjelentek. A résztvevők egyetértettek abban, hogy felveszik a harcot a várhatóan ismét beavatkozásra készülő szovjet csapatokkal szemben.

Az ülés után Nickelsburg meghívta a VII. kerületi forradalmárok parancsnokait és a körzet katonai előjáróit a Baross terre, hogy egy újabb értekezleten megbeszéljék közös problémáikat, összevonják a kerület erőit. Ek-

kor pontosították az egyes csoportok konkrét védelmi feladatait. Nickelsburg egyúttal azt is szeretne volna elérni, hogy a VII. kerületi nemzetőrség főparancsnoka legyen, ám ebbe a többiek nem egyeztek bele.

A FEGYVERES ELLENÁLLÁS

November 4-én hajnalban a Baross tériek is – akárcsak az egész város – ágyúdörgésre ébredtek. A főparancsnokság kiosztotta a löszert és a kézi-gránátokat, s eligazítást tartott. Nickelsburg arról beszélt, hogy „a szovjet csapatok megszegették a megállapodást, és visszajöttek Budapestre. Ellenlét kell állnunk, hogy megvédjük hazánk semlegességét. [...] Mindenkinek kötelessége a baza védelmében harcolni.” A harci kedvet azzal fokozta, hogy nyugati (ENSZ-)segítséget „ígért”. Állítólag – téves információt továbbítva vagy taktikai megfontolásból – azt is hangoztatta, hogy „több szovjet páncélos átállt hozzánk”. Végül kijelentette: „itt csúnya világ lesz”, és „nem lenne jó, ha valaki a harc közben lenne gyáva”. „Inkább még most, mint akkor, amikor komolyan számítunk minden emberre.”

Ekkoriban csak kevesen mentek el, sőt a mintegy 300 főnyi csoport számbelileg jelentősen erősödött 80-90 vájártnulóval és több katonával. A pa-

rancsnokok utasítást adtak a századoknak a környékbeli házak megszállására. Tüzelni csakis akkor lehetett, ha a parancsnokság tűzparancsot ad vagy támadás éri az egyes osztagok által védett épületet.

A Forgószél hadművelet keretében a szovjet hadsereg 2. gépesített gárdahadosztálya – amelyet a Rákóczi út–Thököly út vonalától északnyugatra vetettek be a Dunáig – a reggeli órákban találta magát szembe a szám-órán, felszerelésben, kiképzésben sokszorosan szerényebb erőt felvonultató szabadságharcosokkal.

A Kerepesi út felől megjelenő szovjet T-54-esek talán már az első lövésre szétlőtték a Baross tériek ágyúját. A felkelők felvették a harcot a páncélosokkal, de a felek közötti tűzerőkülönbség hamarosan megmutatkozott. A bázisépületet és a szomszédos házakat súlyos belövések érték. A páncélosok lövedékei a délelőtti órákban két vājártanulót megöltek és többeket megsebesítettek. A felkelők soraiban mindez óriási zavart okozott. Többen – túl kockázatosnak ítélve az ellenállás folytatását – elmenekültek.

Több forrás szerint Nickelsburg – aki mindeddig a fegyveres ellenállás híve volt – megrettent a harc következményeitől. Berontott a fegyveresek közé, hogy miért lőnek, nem adott rá parancsot. Ezután azt kiabál-

ta, hogy aki elsüti a fegyverét, az ha zaáruló, és minden erejével igyekezett megakadályozni a felkelők fegyverhasználatát, majd lemondott a parancsnokságról. Mások szerint viszont Nickelsburg még órákig a harc folytatását szorgalmazta, mielőtt parancsnoktársaival, a két Pásztorral együtt elhagyta a csoportot. Ez a verzió tűnik hitelesebbnek.

A parancsnokság negyedik emberét, Balogh László zászlóaljparancsnokot azonban Nickelsburgék – ismeretlen okból – nem értesítették a szándékukról. *„Én azért maradtam ott, mert nem lehet annyi embert magára hagyni”* – vallotta Balogh a kihallgatásakor 1957-ben. Irányításával a bázishelyen és a szomszédos házakban lévő felkelők – folyamatosan fogyatkozva – estig folytatták az ellenállást, amelyet rajta kívül Hercegh Benjámin, Timus Lajos, Mocsári József és Kovács Lajos irányított.

A szovjetek a délután folyamán szétlőtték a felkelők fő bázishelyét. *„Az oroszok rengeteg ágyúlövést adtak le. Még sokáig halmokban álltak a tankgéppuskákból kiröpülő hüvelyek, ugyancsak tömegével az aranyárga ágyúgolyóhüvelyek”* – emlékezett vissza egy szemtanú. Az ellenállás mind reménytelenebbé vált. Ekkor már erősen megcsappant a felkelők létszáma az épületben, többségük a pincén,

a kibontott falon át távozott. Egy belövés folytán Balogh László zászlóaljparancsnokra omlott a fal, és légnyomást kapott. Nickelsburg este visszatért, de már fehér köpenyben és vöröskeresztes karszalaggal, és kiürítették a bázist.

Egy belügyi jelentés szerint a Baross téren és környékén 15 szovjet katona esett el, és három harci jármű semmisült meg. Pontos adatok híján csupán becsülhetjük, hogy öt-nyolc Baross téri felkelő eshetett áldozatul a november 4-i harcoknak.

A Baross téri csoport feloszlott, parancsnoksága a Péterfy Sándor utcai kórházban a politikai ellenállást választotta, a tagok kisebb része a környéken még néhány napig folytatta a fegyveres küzdelmet.

A kádárista megtorlásnak a parancsnokság tagjai közül Nickelsburg és Balogh László esett áldozatul, a két Pászornak sikerült emigrálnia. Az alparancsnokok közül Hámosi Istvánt és Kovács Lajost, az utóvédharc vezetőit, Palotás Józsefet, Gyöngyösi Miklóst, Toracz Sándort irányító szerepükért végezték ki. A beosztottak közül Simon Gábornak a Köztársaság téri eseményekben játszott szerepéért nyújtották be a számlát.

Antal Pétert, Hercegh Benjámin és Mocsári Józsefet életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték, Timus Lajosra 15 éves börtönbüntetést szabtak ki. **R**

